

**Секція «ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ.
РОЗВИТОК БУДІВНИЦТВА, АРХІТЕКТУРИ, ТУРИЗМУ»**

*Васильчук Володимир Миколайович, д. іст. н., професор,
Яворська Оксана Григорівна, к. біол. н.,
Комова Олена Станіславівна, старший викладач
Київський національний лінгвістичний університет*

**ПРАВОВІ ОСНОВИ ЕКОЛОГО-ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В
УКРАЇНІ**

Сучасна концепція стійкого розвитку певного регіону враховує провідний фактор забезпечення екологічної безпеки країни та поширення серед населення принципів такої концепції, зокрема розуміння необхідності збереження біосфери та параметрів існування живого на Землі. Рекреаційно-туристична діяльність визначена одним із «природозберігаючих напрямків землекористування», що має вагоме значення в контексті забезпечення загального послаблення антропогенного впливу на територію України. Окрім того, «сталий соціально-економічний розвиток як одну із закономірностей визначає стратегічний напрям щодо досягнення збалансованості економічної, соціальної та екологічної складових регіональної господарської системи. Для розв'язання завдань сталого розвитку в регіонах України принципово важливим моментом є запровадження серед іншого таких складових, як оптимальне використання регіонального ресурсного потенціалу та формування ефективної еколого-економічної політики держави в регіонах.

Сучасні ідеї «регіональної революції», як відомо, пов'язані з кризою старопромислових регіонів та виходом на авансцену тих регіонів, які більш успішно змогли вмонтуватися в глобальний ринок. Власне комплекс питань, які на сьогодні визначають сутність і структуру, стратегію і тактику використання природних ресурсів і часто окреслюється в науковій літературі як ресурсна проблематика, набула особливого значення на сучасному етапі значних соціально-економічних трансформацій, зміни економічної системи та пошуку Україною власної ніші в геопросторі туристичної сфери. Відтак рекреаційно-туристичні ресурси виступають передумовою виходу України на відповідний її рекреаційно-туристичному потенціалу міжнародний рівень.

Особлива увага приділяється специфічним чинникам екологічного характеру, які обумовлюють деградацію регіонів, серед яких найсуттєвішими є забруднення поллютантами різного характеру, погіршення якості навколишнього середовища; хаотична та безконтрольна забудова; розвиток видів економічної діяльності, що суперечать вимогам курортної медицини; відсутність систем очищення стоків, утилізації побутових відходів; екологічно некоректна поведінка рекреантів та відпочивальників; недотримання правових норм охорони довкілля; недостатня результативність санкцій за екологічні порушення тощо.

Як територія рекреаційної діяльності та туризму Україна має унікальні природні ландшафти (печери, водоспади, озера, річки, гори, мінеральні води і лікувальні грязі, лимани тощо). Територія країни відзначається високим ступенем просторової диференціації природних умов, пейзажним різноманіттям ландшафтів. Загалом висока геоекологічна оцінка місць відпочинку та оздоровлення розглядається нами як пріоритетний показник у використанні рекреаційно-туристичного потенціалу території України.

На сьогодні в межах України визначені зони комфортні для рекреації і туризму з високими стандартами геоекологічної ситуації та зони, на яких варто обмежити потік рекреантів і туристів з причини значної геоекологічної напруженості в регіоні та з метою попередження негативних наслідків від інтенсивної туристсько-рекреаційної діяльності.

Концепція збалансованого розвитку полягає не тільки в збереженні існуючого нині природного потенціалу, а й забезпеченні ренатуралізації природи при одночасному провадженні якісного поступального розвитку суспільства. Для туристичної та рекреаційно-туристичної сфери країни положення концепції збалансованого розвитку можна інтерпретувати як збереження природно-ресурсного, зокрема рекреаційного, потенціалу даної території та його примноження для майбутніх поколінь при задоволенні туристично-рекреаційних потреб вітчизняного та іноземного туриста (рекреанта).

Питання збереження та підтримання самотності регіону стає об'єктивною умовою подальшого розвитку рекреаційної діяльності як такої. Виявлена фахівцями закономірність між багатством і унікальністю природних рекреаційно-туристичних об'єктів та геологічним генезисом, рівнем видового, ландшафтного та екосистемного різноманіття певної території ще раз доводить актуальність питання збереження рослинного світу та забезпечення умов природного флорогенезу. Згідно аналізу літературних джерел екологів, географів, економістів, саме видове багатство території є найважливішим для визначення видів та форм туристичної діяльності порівняно з іншими факторами стану досліджуваної території.

Питання формування екологічної свідомості та культури розглядаються як пріоритетні на всіх рівнях освіти українців, а також передбачається формування цілісної системи популяризації ідей стійкого або збалансованого розвитку країни. У формуванні такої системи важливого значення набувають малопорушені та природні території різного ступеня заповідання в Україні.

Так, на сьогодні серед основних видів діяльності установ державних природних заповідних територій, окрім охорони таких та проведення наукової діяльності, передбачено ведення еколого-просвітницької роботи з населенням. Загальновідомо, що на охоронних територіях заборонено ведення господарської діяльності, проте на таких територіях допускається організація та проведення еколого-просвітницької роботи з населенням.

За статусом державні природні заповідники не є комерційними організаціями, проте мають всі можливості здійснювати еколого-просвітницьку

діяльність, оскільки вона сприяє цілям та завданням, заради яких було створено території з різним ступенем охоронюваності.

Згідно Законів України (Кодекс про надра України, Лісовий кодекс України, Земельний кодекс України, Господарський кодекс України, Водний кодекс України), не передбачено повної заборони на відвідування охоронюваних територій, проте таке відвідування пересічними громадянами можливе з дозволу керівництва державних природних заповідників. Відтак, на сьогодні ми маємо вже численні приклади з організації, розробки та реалізації науковцями, викладачами вузів та шкіл екскурсійних екологічних маршрутів на охоронюваних територіях, створення та робота музеїв природи заповідних територій, цікавих експозицій під відкритим небом, проведення семінарів тощо. Особлива роль відводиться при цьому саме організації екологічних екскурсій та різним формам пізнавального туризму, оскільки такі види роботи є доволі цікавими для населення різних вікових та професійних груп, користуються значним попитом серед туристів і, найголовніше – здатні перетворити звичайних відвідувачів на активних прибічників розвитку заповідної справи у країні.

При цьому постає питання та завдання щодо визначення лімітів відвідувань, організації та надання туристичних послуг по екскурсійних маршрутах з врахуванням розмірів, сезонності роботи, специфіки природних та соціально-економічних умов окремих заповідних територій та інші питання регламентації екскурсійно-туристичної діяльності на заповідних територіях; врахування норм положення про заповідники та інші нормативно-правові акти України. Досвід свідчить про позитивні тенденції розвитку екскурсійно-екологічного туризму, який проводиться на окремих частинах заповідних територій, зокрема пом'яток природи, біосферних полігонах, національних парках, природних комплексах та об'єктах історико-культурної спадщини.

За наявності відповідних дозволів та ліцензій, проектної документації можуть бути передані в оренду земельні ділянки, природні об'єкти, будівлі та споруди на умовах відповідних договорів, які в свою чергу підлягають державній реєстрації у відповідних виконавчих органах. Таким чином, право на здійснення певних видів діяльності з організації екологічно-екскурсійної діяльності та пізнавального туризму є частиною правового статусу та режиму охоронюваної території; а ліцензія виступає офіційним документом, який надає дозвіл на здійснення зазначених у такому документі видів діяльності на певний термін та визначає умови реалізації такого. Ліцензія має видаватися окремо на кожен вид діяльності на охоронюваних територіях, передача іншій фізичній чи юридичній особі такої ліцензії є забороненою, переоформлення ліцензії здійснюється за визначеним законом порядком, керівництво державного органу охоронюваних територій мають право на призупинення та анулювання ліцензії за певних обставин.

Питанням екологічного права та законодавства присвячені роботи Радика І. Л., Гетьмана А. П., Кравченко С. М., Балюк Г. І., Бобкової А. Г. та ін. На думку Радика І. Л., правові норми, які регулюють суспільні відносини у

сфері ліцензування діяльності з використання природних ресурсів та охороні довкілля мають формувати самостійний інститут екологічного права – інститут екологічного ліцензування, який є новим для екологічного права і повинен входити як складова частина в комплексний інститут екологічного права – інститут права природокористування. Принципи правового регулювання екологічного ліцензування належать до різновиду галузевих принципів екологічного права.

Екологічна ліцензія є різновидом дозволів на користування природними ресурсами, якій притаманні наступні ознаки: надання на конкурсній основі, встановлення екологічних вимог та обмежень, відсутність індивідуалізації об'єкту природи, на експлуатацію якого вона видається, а також екологічна ліцензія може видаватися на ті види діяльності, які не пов'язані з використанням природних ресурсів, але впливають на якість довкілля.

З метою створення привабливого туристичного іміджу України та умов для прискореного розвитку турисько-рекреаційної системи необхідним вбачається проведення послідовної туристичної політики, яка має ґрунтуватись на механізмах стимулювання та регулювання туристичної діяльності, інвестиційної привабливості з урахування екологічних та іноваційних вимог. Саме за таких підходів має реалізуватися сучасний механізм державної політики зі збалансованого розвитку туризму у країні, а також розробки з довготермінової стратегії розвитку туристичних регіонів, яка включає в себе поєднання елементів суспільної, економічної та екологічної систем. Основні акценти при цьому робляться саме на екологічній складовій комплексного розвитку, оскільки на сьогодні туристична галузь, вимагаючи високого рівня послуг та лікувальної бази, має найкращі перспективи для розвитку в регіонах саме з екологічно чистим довкіллям. Високі стандарти екологічного благополуччя часто виступають також передумовою значного розширення діапазону туристичних пропозицій, що є запорукою високого ступеня конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості території України у туристичному та рекреаційному бізнесі.

На сьогодні актуальними є питання ідентифікації та параметризації геосистем, моделювання внутрішньосистемних зв'язків з використанням факторного аналізу, методів кореляції та регресії тощо. Передбачається, що системно-структурний аналіз має досліджувати територіальні системи як природного, так і антропогенного характеру. Дослідження уявних просторів географічними методами можна назвати парагеографією, їх графічне відображення – паракартографією, розмежування таких просторів – парарайонуванням, а вчення про парарайонування – парарегіоналістикою. Між тим, взаємодія фізичної та гуманітарної географії доцільна і бачиться як процес взаємозбагачення в інтересах вирішення комплексних проблем, накопиченні концептуальних ідей, що можливо призведе до формування нової міждисциплінарної парадигми. На сьогодні пунктами такої «біфуркації» нам вбачаються пошуки раціонального застосування кількісних методів у фізичній

географії, екологізації ландшафтознавства, екологічної географії, антропогеографії.

Ресурсом екологічного сегменту туристичної діяльності є природоохоронні об'єкти: біосферні заповідники, біосферні резервати та заповідні масиви України, природні заповідники, національні природні парки, території біостанцій та ботанічних заказників, регіональні ландшафтні парки, заказники, пам'ятки природи, ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва.

Відповідно, на природоохоронних територіях загальнодержавного значення в Україні мають діяти продумані механізми при створенні турпродукту з певними особливостями, наприклад, щодо умов перебування відвідувачів на природоохоронних територіях, що мають обмежуватися нормативним законодавством, залежно від статусу об'єкта, а це, відповідно, впливає на процес створення та фактичного споживання турпродукту.

Екологічні питання, зокрема збереження рослинного світу, стають найактуальнішими та потребують дослідження, а природоохоронний аспект є визначальним для обґрунтування регіональної спеціалізації території в організації туристично-рекреаційної діяльності.

Нами вбачається, що принципи геоecологічної концепції мають стати складовою стратегії сталого розвитку туризму в Україні, а головним принципом, який має визначати інтеграцію України, має бути принцип захисту національних інтересів країни, забезпечення належного рівня національної безпеки та її окремих складових, у тому числі і екологічної.

Список використаних джерел

1. Глядіна М. В. Формування та реалізація регіональної політики розвитку рекреаційної сфери. Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.10.01 – розміщення продуктивних сил і регіональна економіка / М. В. Глядіна; НАН України. Ін-т регіон. дослідж. – Л., 2006. – 22 с. – укр.
2. Данилишин Б. М. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України / Б. М. Данилишин, С. І. Дорогунцов. – К. : РВПС України, 1999. – 716 с.
3. Исаченко А. Г. Теория и методология географической науки / М. Исаченко. – М., 2004.
4. Кекушев В. П. Основы менеджмента экологического туризма / В. П. Кекушев, В. П. Сергеев, В. Б. Степаницкий. – М. : Изд-во МНЭПУ, 2001. – 60 с.
5. Куценко В. І. Соціальний вектор економічного розвитку / В. І. Куценко. Під наук. ред. Б. М. Данилишина. – К. : Наук. думка, 2010. – 735 с.
6. Лісовський С. А. Основи сталого (збалансованого) економічного, соціального, економічного розвитку / С. А. Лісовський. – Житомир : Полісся, 2007. – 108 с. – (монографія).
7. Нудельман М. С. Социально-экономические проблемы рекреационного природопользования / М. С. Нудельман. – К. : Наукова думка, 1987. – 128 с.

8. Радик І. Л. Правове регулювання процедури екологічного ліцензування / І. Л. Радик // Проблеми законності. Вип. 41 : Респ. міжвід. наук. зб. – Х. : Нац. Юрид. Акад. України, 2000. – С. 110-114.

9. Радик І. Л. Правові проблеми екологічного ліцензування. Автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.06 – земельне право ; аграрне право ; екологічне право ; природноресурсове право / І. Л. Радик ; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2001. – 20 с.

10. Радоман Б.Б. Способы индивидуального и типологического районирования и их изображение на карте // Вопросы географии. – 1956. - № 39. – С. 45-63.

11. Саушкин Ю. Г. Теоретическая география / Ю. Г. Саушкин. – Рига, 1973.

12. Україна : основні тенденції взаємодії суспільства і природи у ХХ ст. (географічний аспект) / За ред. Л.Г. Руденко. – К.: Академперіодика. - 2005. – 320 с.

*Калакура Олег Ярославович, д. політ. н., професор,
Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса
НАН України*

РАДЯНІЗАЦІЯ ЕТНОКУЛЬТУРНОГО ЖИТТЯ ГАЛИЧНИНИ (1940-ві – 1980-ті рр.)

Регіональне розмаїття України виглядає, з одного боку, як її вразливе місце, а з іншого, як перевага, певна унікальність, яка має власні історико-культурні традиції. Так званий цивілізаційний розкол України, пов'язаний з тривалим перебуванням різних українських земель у складі інших країн, насамперед Російської та Австро-Угорської імперій, тривалим бездержавним періодом української нації, не став перепорою ні державотворчим процесам, ні євроатлантичній перспективі. Соборність України, її регіональна, локальна українська цивілізація є одним з домінуючих чинників консолідації української нації та боротьби за її суверенітет. Ці проблеми набули особливої актуальності в світлі віроломної анексії путінською Росією Автономної Республіки Крим, її підтримки прокремлівських сепаратистсько-терористичних сил у Донбасі.

Об'єднання українських земель в одній державі, досягнення Україною цілісності за підсумками Другої світової війни сьогодні виглядає чи не єдиним досягненням часів радянського політичного режиму. З включенням Східної Галичини до українського радянського етнополітичного організму її населення стало учасником усіх політичних, соціально-економічних та культурних експериментів, зазнало переслідувань, часткової депортації. Проблема радянської чи навіть комуністичної суспільно-політичного та культурно-духовного життя Галичини у складі СРСР має вагомий історіографічний доробок [1-4], водночас етнічна складова культурних процесів, вплив на них